

МАСТАЦКІ СТЫЛЬ – стыль мастацкай літаратуры, які абслугоўвае патрэбы духоўнага жыцця грамадства. У адпаведнасці з трыма родамі літаратуры – лірыкай, эпасам і драмай – гэты стыль падзяляецца на падстылі: паэтычны (асноўны жанр – верш), праязічны (жанры: раман, аповесць, апавяданне, навела), драматургічны (жанры: трагедыя, камедыя, драма). У выніку ўзаемадзеяння ўтвараюцца «змешаныя» роды, напрыклад, ліра-эпічны (жанры: паэма, балада, прытча, байка). Структурныя элементы праязічных тэкстаў могуць ужывацца ў паэзіі, у выніку чаго ўтвараецца разнавіднасць мастацкіх твораў – вершы ў прозе.

Некаторыя навукоўцы выключаюць мастацкі стыль з сістэмы функцыянальных стыляў літаратурнай мовы, матывуючы свой пункт гледжання стылістычнай «незамкнёнасцю» моўных сродкаў гэтага стылю. Сапраўды, у мастацкай літаратуры могуць выкарыстоўвацца адзінкі нелітаратурнай мовы – дыялектныя, прафесійныя, жаргонныя, аднак яны, як правіла, існуюць у сістэме пэўных адносін, эстэтычна перапрацоўваюцца. Якраз эстэтычная функцыя мастацкага стылю, якая дапаўняе асноўную функцыю – камунікатыўную, уяўляе адну з формаў функцыянавання мовы. Гэта адна з падстаў паўнапраўнага ўключэння мастацкага стылю ў сістэму іншых функцыянальных стыляў беларускай мовы.

У мове мастацкага твора спалучаюцца рознастылёвыя элементы, якія эстэтычна ўздзейнічаюць на чытача. Асноўнымі праблемамі стылю мастацкай літаратуры з’яўляюцца ўзаемадзеянне слова і вобраза, асаблівасці вобраза аўтара і вобраза апавядальніка, узаемасувязь аўтарскай мовы і мовы персанажаў. Галоўныя рысы мастацкага стылю – вобразнасць, эмацыянальнасць, экспрэсіўнасць, якія выразна выяўляюцца ў тропях (метафары, эпітэце, параўнанні, алегорыі, сімвале і інш.) і стылістычных фігурах (анафары, эпіфары, антытэзе, градацыі і інш.). Гэта адкрытая, традыцыйная вобразнасць. А ёсць і скрытая, унутраная, калі сэнсавая структура слова кантэкстава пашыраецца ў выніку «прырашчэнняў» сэнсу. Напрыклад, у вершы Навума Гальпяровіча «Вецер у закінутай царкве...» чытаем:

*Вецер у закінутай царкве,
Пыл, і друз, і надпісы на сценах...
Ды сцяжынка раптам у траве,
Нібы часу кволенькая вена.*

Словы *вецер, пыл, надпісы* набываюць сімвалічнае значэнне зла, якому супрацьстаіць толькі *сцяжынка* як сімвал вяртання да родных каранёў. Станоўчая ацэнка гэтага вобраза падмацоўваецца параўнаннем *нібы часу кволенькая вена*. Прыметнік *кволенькая* мае прамое значэнне ‘слабая’. Але на агульным кантэкстуальным фоне мініяцюры ў чытача не ўзнікае пачуцця безнадзейнасці перад разбуральнай сілай бяспамяцтва. Сцяжынка вядзе да ўласнай душы, хоць гэты пакручасты шлях вельмі нялёгка.

У мастацкім творы цэласны вобраз можа стварацца і самымі звычайнымі моўнымі адзінкамі. Сродкі стварэння вобразнасці ў такім выпадку – агульнаўжывальныя словы. Прыклад:

*Мужчына. Жанчына. Чаканне.
Шуканне. Блуканне. Час.
Жанчына. Мужчына. Спатканне.
Вітанне. Пытанне. Адказ.
Мужчына. Жанчына. Дыханне.
Сэрцабіццё. Забыццё.
Жанчына. Мужчына. Каханне.
Мужчына. Жанчына. Жыццё*
(А. Вярцінскі. «Мужчына. Жанчына. Чаканне...»).

Назоўнікі гэтага тэксту, ужытыя з прамым значэннем, ствараюць дынамічны эфект. Вобраз няспыннага руху і развіцця ўзмацняюць аднаасастаўныя сінтаксічныя адзінкі. Звычайна намінатыўныя сказы толькі канстатуюць існаванне пэўных прадметаў і з'яў, але ў гэтым вершы яны адлюстроўваюць шчаслівую дыялектыку пачуцця і набываюць экспрэсіўны характар.

У мастацкім творы выразна праяўляецца творчая індывідуальнасць аўтара. Адметнае выкарыстанне моўных сродкаў характарызуе стыль пісьменніка. Параўнаем мастацкія тэксты на тэму «Мора»:

Мора!..

Якая бязмернасць!.. Які абшар!.. Толькі зычных песень аб табе складалі!.. Мора!.. Душа мая ў палоне, у гуду тваім грозным, а сэрца, як дзіця да маткі-радзіцелькі, ірвецца ў шыркія абоймы твае... (Змітрак Бядуля. «Акорды мора»).

Болей ад усяго зачаравала мора, ціхае, блішчастае. Але зырка зіхацела яно толькі ўлева ад сонечнага кола, а ля астраўкоў ляжала нейкае стракатае, як бы не вада там была; далёкая дамба, здавалася, плыла сюды, на гэты бок; радзеў сіняе туман над астраўкамі, і адценні вады скрозь і хутка мяняліся: то бліскуча-белая яна была, з чорнай аблямоўкаю ля берагоў, то пярэстая, то сярэбраная, то сіняя, падзеленая на няроўныя трохкутнікі мядзямі палосамі сонечных промняў; сонца як бы гушчалася на адзіна-адзінай на ўсё неба хмарцы (А. Савіцкі. «Толькі аднойчы»).

Выразнасць і эмацыянальнасць тэксту Змітрака Бядулі ствараюць рытарычны зварот (*Мора!*) і клічныя сказы, якія выяўляюць адносіны захаплення. Кропкі пасля клічніка на пэўны момант запавольваюць рытм тэксту, каб чытач мог «угледзецца» ў маляўнічую карціну. Прычым кожны клічны сказ – гэта новы ўсплёск уражанняў.

Для ўрыўка з рамана Алеся Савіцкага характэрны няспешны тэмп, які ўтвараецца інтанацыяй пералічэння, абумоўленай аднароднымі членамі сказа. Адасобленыя азначэнні і акалічнасць удакладняюць апісанне. Другі сказ тэксту – складаны з рознымі відамі сувязі. Такая разгорнутая сінтаксічная канструкцыя стварае цэласную карціну з асобных дэталей. Нетаропкасць успрымання мора ўплывае і на пісьменніцкі стыль, пазбаўлены экспрэсіі.

Такім чынам, адмыслова ўжытыя моўныя сродкі мастацкага стылю не толькі перадаюць пэўную інфармацыю, але і эстэтычна ўздзейнічаюць на чытача.

Т.Я.Старасценка

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ